

2. Бальцерович Л. Свобода і розвиток. Економія вільного ринку / Л. Бальцерович : пер. з польс. – Львів, 2000. – 332 с.

3. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика / за ред. З. Ватаманюка. – Львів : Вид-во "Новий Світ-2000", 2005. – 648 с.

4. Безклубий І.А. Операції банку та класифікація цивільних право чинів у банківської діяльності / І.А. Безклубий // Право України. – 2002. – № 6. – С. 57-61.

5. Постанова Правління НБУ від 3 грудня 2003 р., № 520 "Про затвердження інструкції з організації перевезення валютних цінностей та інкасації коштів в установах банків України". [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.gov.ua>.

Каширук Ю.А. Институциональная среда банковской деятельности: сущность и функции

Раскрыта сущность категории "институциональная среда банковской деятельности". Дополнена сущность "институциональной среды банковской деятельности" через ее функции. Определены основные институциональные факторы формирования банковской системы и охарактеризованы важнейшие составные элементы институциональной среды банковской деятельности. Установлено, что банковскую деятельность регулируют специальные акты банковского законодательства, которые, с одной стороны, должны отвечать общим требованиям правовой регуляции хозяйственных отношений и конституционным принципам и гарантии, а из другого – внедряют публично правовые правила и требования.

Ключевые слова: институциональная среда банковской деятельности, факторы формирования банковской системы, функции институциональной среды банковской деятельности, уровни институциональной среды банковской деятельности, элементы институциональной среды банковской деятельности.

Cashpruk Yu.A. Institutional environment of bank activity: essence and functions

Essence of category is exposed "Institutional environment of bank activity". Opening of essence of "Institutional environment of bank activity" is complemented through his functions. Certainly basic Institutional factors of forming of the banking system and the major component elements of institutional environment of bank activity are described. It is set that bank activity is regulated by the special acts of bank laws, which, from one side, must answer the general requirements of the legal adjusting of economic relations and constitutional principles and guarantees, and from other – inculcate in public legal rule and requirements.

Keywords: institutional environment of bank activity, factors of forming of the banking system, function of institutional environment of bank activity, levels of institutional environment of bank activity, elements of institutional environment of bank activity.

УДК 336.717 Аспір. Р.Л. Кльоба¹ – Університет банківської справи НБУ, м. Київ

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Реформування економічних відносин в Україні передбачає створення ефективного та прозорого механізму акумуляції й перерозподілу фінансових ресурсів між суб'єктами економічної діяльності відповідно до ринкових правил та законів. Важливу роль у розбудові ринку цінних паперів відіграють банківські установи, які є його провідними інституційними учасниками. Ефективне здійснення операцій з цінними паперами сприяє диверсифікації банківської діяльності та посиленню конкуренції у фінансово-кредитній сфері.

¹ Наук. керівник: проф. Л.А. Білий, д-р техн. наук – Університет банківської справи НБУ, м. Київ

Наявність конкурентного середовища визначає розвиток інноваційних фінансових методів та технологій, що сукупно з іншими заходами щодо побудови ринкової економіки в Україні, забезпечуватиме суспільний прогрес у державі. Все це зумовлює необхідність здійснення ґрунтовного наукового дослідження, спрямованого на конкретизацію місця та ролі банків на ринку цінних паперів і розроблення напрямів удосконалення банківських операцій з фінансовими інструментами.

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі ринкових перетворень в Україні операції банків з цінними паперами, порівняно із світовою практикою, здійснюються на недостатньому рівні. До того ж, переважно відбувається автоматичне перенесення західних методик щодо формування портфелів цінних паперів фінансовими інститутами на фондовому ринку без достатнього врахування українських реалій, що не завжди приводить до бажаного результату. Це ставить перед українською фінансовою наукою завдання, з одного боку, розроблення власної методологічної бази для активізації операцій банків із цінними паперами, а з іншого – необхідність критичного переосмислення рекомендацій і висновків західних класичних концепцій інвестування та сучасних банківських технологій, які відіграють провідну роль операцій з цінними паперами в діяльності фінансово-кредитних установ країн із ринковою економікою.

Дослідженню механізмів функціонування ринку цінних паперів та діяльності банків на цьому ринку присвячено низку наукових праць українських вчених-економістів – О.Д. Вовчак [1], А.Я. Кузнецової [2], Б.Л. Луціва [3], А.А. Пересадита Т.В. Майорової [4], Л.О. Примостки [5], С.К. Реверчука [6] та інших.

Враховуючи значний світовий прогрес у розробленні новітніх методів інвестування коштів, низку питань, пов'язаних із діяльністю українських банків на ринку цінних паперів, недостатньо вивчили вітчизняні фахівці і тому вони потребують подальшого наукового дослідження. Зокрема, це стосується чіткого визначення ролі банківських установ у розбудові фондового ринку, запровадження сучасних методів управління портфелем цінних паперів, використання похідних фінансових інструментів для зменшення банківських ризиків, побудови національної депозитарної системи відповідно до міжнародної практики. Здійснення досліджень з цих питань є важливою умовою покращення діяльності банків на ринку цінних паперів [1].

Зазначене свідчить про необхідність вивчення операцій банків із цінними паперами для повноцінної інтеграції банківської системи України в міжнародний ринок капіталу, що й зумовлює актуальність теми цього дослідження.

Метою дослідження є всебічне вивчення проблем, пов'язаних з діяльністю українських банків на ринку цінних паперів, а також розроблення практичних настанов із розширення ролі цінних паперів у діяльності банківських установ.

Об'єктом дослідження є діяльність комерційних банків України на ринку цінних паперів.

Предметом дослідження є рух грошових потоків, що виникає в процесі діяльності банків на ринку цінних паперів України.

Теоретичною та методологічно основою дослідження є праці вітчизняних та іноземних учених щодо функціонування ринку цінних паперів та операцій банків з інструментами цього ринку.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти України, періодичні та монографічні видання, статистична звітність Національного банку України, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, комерційних банків, а також видання міжнародних фінансових організацій.

Виклад основного матеріалу. Специфічними рисами банківських установ, що дають змогу їм посісти провідне місце на ринку цінних паперів, є:

- 1) відсутність законодавчого розмежування банківської діяльності в Україні на комерційну (залучення депозитів та надання кредитів) та інвестиційну (операції з цінними паперами);
- 2) значно ширший спектр операцій, що здійснюють банки з цінними паперами, порівняно з іншими парабанківськими установами;
- 3) обсяг банківських ресурсів, що вкладають у цінні папери. Ресурсна база інститутів спільного інвестування формується за рахунок випуску інвестиційних сертифікатів;
- 4) банківська діяльність є більш законодавчо врегульованою, порівняно з діяльністю інших фінансово-кредитних установ;
- 5) лише банківські установи мають доступ до купівлі державних цінних паперів при їхньому первинному розміщенні Міністерством фінансів України [7].

Основним аспектом, який потрібно враховувати банками під час випуску цінних паперів, є його узгодження з емісійною політикою та стратегічними завданнями банку. Крім того, в сучасних економічних реаліях виконання маркетингових процедур є невід'ємним складником цього виду діяльності. На сучасному етапі банки України доволі часто здійснюють рекламу та розміщення своїх цінних паперів без попереднього вивчення попиту на них. Як наслідок, це може призвести до незначного обсягу розміщених фінансових інструментів. Цінні папери є важливим інструментом розміщення банківських ресурсів під час формування портфеля фінансових інвестицій.

Комерційні банки здійснюють операції з цінними паперами також і для своїх клієнтів (брокерські; андеррайтингові; трастові; консультаційні; депозитарні та ін.). Розвиток андеррайтингових послуг банківським установам доцільно здійснювати внаслідок:

1. Більш повного економічного обґрунтування емісії цінних паперів (розрахунок індексу прибутковості, періоду окупності, внутрішньої норми рентабельності, рівня беззбитковості, а також чутливості проекту на основі моделювання різноманітних умов реалізації проекту).
2. Аналізу ринку щодо попиту на основні види цінних паперів та визначення найбільш прийнятного інструмента з погляду цілей емітента, його фінансового стану та кон'юнктури ринку.
3. Використання повного викупу банком випуску цінних паперів в емітента та подальше його розміщення на ринку, або часткового викупу цінних паперів із гарантією придбання непроданої частини.

4. Запровадження гнучкої системи тарифів залежно від величини пакету робіт щодо організації випуску цінних паперів [7].

Для аналізу діяльності банку на ринку послуг зберігачів, а також для порівняння власної позиції з конкурентами, банкам доцільно розраховувати та здійснювати постійний моніторинг таких показників, як обсяг виконаних облікових операцій (вивчення зміни кількості цінних паперів на рахунках депонентів у грошовому еквіваленті); обсяг депозитарних активів – відображає ступінь концентрації у зберігача великих депонентів; швидкість обігу депозитарних активів – визначається діленням обсягу облікових операцій на величину депозитарних активів та показує скільки разів на рік здійснюють обіг депозитарні активи, що є в банківській установі; кількість операцій, що здійснив банк з обслуговування обігу цінних паперів, – показник активності зберігача на ринку тощо [5].

Незважаючи на значний потенціал росту емісій цінних паперів у бездокументарній формі, послугами зберігачів користуються, насамперед, крупні інвестори та торговці цінними паперами. Водночас, акціонерами в Україні є багато фізичних осіб. Ця ситуація є результатом приватизаційних процесів, які передбачали участь кожного громадянина у поділі державної власності, а також підприємства, що приватизуються, здійснювали випуск лише іменних акцій. Більшість акціонерів є власниками незначної кількості акцій та не в змозі оплачувати послуги зберігачів і їх права обліковуються в реєстрі власників іменних документарних цінних паперів. Переважно клієнтами банку стають емітенти документарних цінних паперів зі значною кількістю акціонерів, що вимагає від банківських установ розгалуженої філіальної мережі у різних областях для спрощення перереєстрації права власності (виключення необхідності інвестора звертатися до реєстратора, який розміщений у віддаленій місцевості).

Операції з цінними паперами дають змогу банківським установам управляти ризиками (кредитним, відсотковим, валютним, ринковим), що генерують інші банківські операції. У цьому випадку найбільш прийнятним є використання похідних фінансових інструментів (ф'ючерсів, опціонів, свопів). Запровадження у банківський ризик-менеджмент похідних цінних паперів залежить від законодавчого врегулювання порядку випуску та обігу деривативів і процедури здійснення хеджування, яке полягає в нівелюванні ризику, пов'язаного з володінням (або наміром володіти) фінансовим інструментом шляхом укладання протилежної угоди з деривативом, який тісно або повністю від'ємно корелює з базовим активом [3].

Зменшити ризики банківські установи можуть також за допомогою різноманітних методів управління портфелем цінних паперів, зокрема, використовуючи показник дюрації, тобто середньозважений термін до погашення цінних паперів із фіксованим доходом.

Під час управління інвестиційним портфелем, використовуючи стратегію індивідуального вибору цінних паперів (пошук недооцінених фінансових інструментів), основними параметрами, що визначають дійсну вартість облігацій, є величина купона та коефіцієнт дисконтування. Значною пробле-

мою українських комерційних банків під час розрахунку реальної вартості цінних паперів є відсутність єдиної методології визначення коефіцієнта дисконтування. Дисконтна ставка за корпоративними облігаціями для визначення їхньої реальної вартості повинна містити: 1) ставку дохідності з розміщення державних цінних паперів на первинних аукціонах Міністерства фінансів України, терміни погашення яких збігаються з термінами погашення корпоративної облігації; 2) відсоткову ставку, що компенсує ризик меншої ліквідності; 3) відсоткову ставку, що компенсує нижчий кредитний рейтинг [7].

Розглянуті напрямки розвитку операцій з цінними паперами дадуть змогу банківській системі України вдосконалити наявні фінансові технології та наблизитися до міжнародної практики менеджменту інвестиційної діяльності.

Висновки. Із здійснених дослідження банківських операцій з цінними паперами в умовах реформування української економіки можна зробити висновки науково-теоретичного та прикладного характеру:

1. Ринок цінних паперів є невід'ємним складником економічної системи держави.

2. В Україні триває становлення змішаної моделі фондового ринку, що передбачає можливість здійснення операцій з цінними паперами як банками, так і парабанківськими інститутами.

3. Комерційні банки можуть значно диверсифікувати джерела залучення ресурсів шляхом емісії цінних паперів, що забезпечить збільшення пропозиції цінних паперів на ринку, а як наслідок, зростання конкуренції між емітентами за кошти інвесторів, який приведе до активізації ринку цінних паперів.

4. Крім побудови власних портфелів цінних паперів вітчизняним банкам доцільно розширювати надання інвестиційних послуг, які на цьому етапі ринкових перетворень здійснюються на слабкому рівні та при малому спектрі.

5. Управління ризиками банківської діяльності вважаємо за доцільне здійснювати також через використання похідних цінних паперів як одного з найбільш ефективних інструментів захисту від несприятливих обставин. На сучасному етапі в Україні ринку цих інструментів немає, і комерційні банки повинні стати головними рушійними силами створення ринку деривативів.

6. Одним із важливих питань покращення банківських операцій з цінними паперами є запровадження нових методик управління портфелем фінансових інвестицій.

7. Банківські операції з цінними паперами мають значні перспективи для свого подальшого розвитку в Україні як діяльність, яка на міжнародних ринках капіталу є найбільш прибутковою та продукує багато фінансових інновацій. Завдяки розвитку операцій з цінними паперами, банківські установи зможуть значно розширити спектр власних послуг, збільшити величину прибутків та оптимізувати технології ризик-менеджменту банківської діяльності.

8. Розвиток операцій з цінними паперами може стати одним із провідних елементів забезпечення інтеграції банківської системи України у світовий економічний простір.

Література

1. **Вовчак О.Д.** Банківська інвестиційна діяльність в Україні. – Львів : Вид-во ЛКА, 2005. – 544 с.
2. **Кузнєцова А.Я.** Фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності : монографія / Ін-т економічного прогнозування НАН України. – Львів : Львів. банк. ін-т НБУ, – 2005. – 367 с.
3. **Луців Б.Л.** Банківська діяльність у сфері інвестицій / Б.Л. Луців. – Тернопіль : Вид-во "Економічна думка", Карт-бланш, 2001. – 320 с.
4. **Пересада А.А.** Управління банківськими інвестиціями / А.А. Пересада, Т.В. Майорова. – К. : Вид-во КНЕУ. – 2005. – 257 с.
5. **Примостка Л.О.** Фінансовий менеджмент у банку : підручник. – 2-ге вид., [доп. і перероб.]. – К. : Вид-во КНЕУ, 2004. – 468 с.
6. **Ревечук С.К.** Управління і регулювання банківською інвестиційною діяльністю: монографія / С.К. Ревечук, Л.Г. Кльоба, М.Б. Паласевич / за ред. д-ра екон. наук, проф. С.К. Ревчука. – Львів : Вид-во "Тріада плюс", 2007. – 352 с.
7. **Кравчук І.С.** Розвиток андеррайтингових послуг банківським установа : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01 / Тернопільська академія народного господарства. – Т. , 2004. – 20 с.
8. **Закон України** "Про банки і банківську діяльність" від 7 грудня 2000 р., № 2121 – III. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.rada.gov.ua>.

***Кльоба Р.Л.* Направления развития банковских операций с ценными бумагами в условиях реформирования украинской экономики**

Реформирование экономических отношений в Украине предусматривает создание эффективного и прозрачного механизма аккумуляции и перераспределения финансовых ресурсов между субъектами экономической деятельности в соответствии с рыночными правилами и законами. Важную роль в перестройке рынка ценных бумаг играют банковские учреждения, которые есть его ведущими институциональными участниками. Эффективное осуществление операций с ценными бумагами способствует диверсификации банковской деятельности и усилению конкуренции в финансово-кредитной сфере.

***Kloba R.L.,* Directions of development of bank transactions are with securities in the conditions of reformation of the Ukrainian economy**

Reformation of economic relations in Ukraine foresees creation of effective and transparent mechanism of accumulation and redistribution of financial resources between the subjects of economic activity in accordance with market rules and laws. An important role in market of securities development is played by bank institutions which are him by leading institutional participants. Effective realization of operations security-related assists diversification of bank activity and strengthening of competition in a financial and credit sphere.

УДК 331.101.3:658

*Гол. інженер І.М. Долішній – ЗНЦ НАН України;
студ. А.В. Колодійчук – НУ "Львівська політехніка"*

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Розглянуто і конкретизовано поняття потреб; виділено групи потреб; дано визначення поняттю мотивації праці управлінського персоналу підприємства. Встановлено, що поняття мотивації праці управлінського персоналу підприємства варто розуміти як двоєдиний процес, який, з одного боку, охоплює внутрішньоособистісне самостійне формування мотиву як підстави для трудової поведінки кожного працівника, а з іншого, допускає зовні зорганізований процес створення (активізації) внутрішнього спонукання працівників до дій для досягнення цілей організації в межах посадових повноважень працівників і згідно з планом діяльності підприємства.

Ключові слова: трудова мотивація, потреби, мотив, матеріальне стимулювання, ефективність, виробництво.